

Форми організації навчання в загальноосвітніх навчальних закладах міста Києва: переваги та проблемні питання

У педагогічній літературі є різні визначення “форми навчання” як категорії дидактики: форма роботи, засіб роботи, організація навчання.

Педагогічній практиці відомі понад тридцять конкретних форм навчання. Загальноприйнятими формами організації навчальної роботи є *колективна* — уроки у школі, екскурсії, факультативні заняття тощо.

Положенням про загальноосвітній навчальний заклад (пункти 11, 15, 36) передбачено організацію занять у закладах освіти **за індивідуальною формою навчання.**

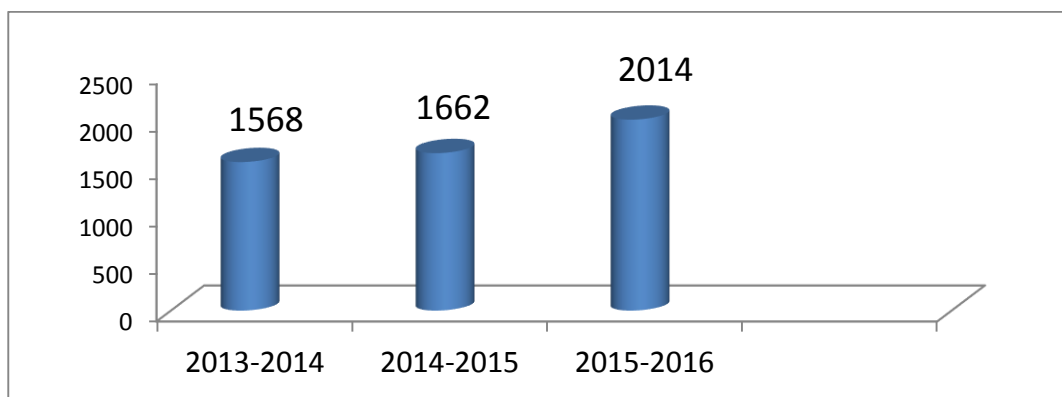
Права та обов’язки учнів, які навчаються за індивідуальною формою, визначено Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Всі учні, у тому числі й ті, що навчаються за індивідуальною формою, є повноправними учасниками навчально-виховного процесу конкретного навчального закладу:

До 01 квітня 2016 року зарахування дітей на індивідуальну форму навчання здійснювалося згідно з Положенням про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, яке було затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002 № 732.

За останні три роки кількість дітей, які навчаються за індивідуальної формою у загальноосвітніх навчальних закладах міста Києва зростає.

Так, у порівняння і 2013-2014 роком кількість учнів, які навчалися за індивідуальною формою збільшилося на майже на 30 %.

Динаміка кількості учнів на індивідуальній формі навчання за останні три навчальні роки

Відповідно до пункту 1.7. цього Положення право на індивідуальне навчання мали учні:

- які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад;

- яким необхідно пройти лікування у лікувальному закладі більше одного місяця;
- які мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу;
- які не встигають протягом двох років навчання у школі I ступеня;
- які потребують корекції фізичного та (або) розумового (психічного) розвитку (у разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату)).

Серед учнів, які перебувають на індивідуальній формі, найбільша кількість дітей, яка переведена на таку форму навчання - за станом здоров'я.

У 2015-2016 навчальному році частка дітей, які за станом здоров'я перебувають на індивідуальній формі складає 98% від їх загальної кількості. Кількість таких школярів щорічно збільшується. Зокрема,

Навчальний рік	2013-2014	2014-2015	2015-2016
Кількість учнів	1447	1567	1975

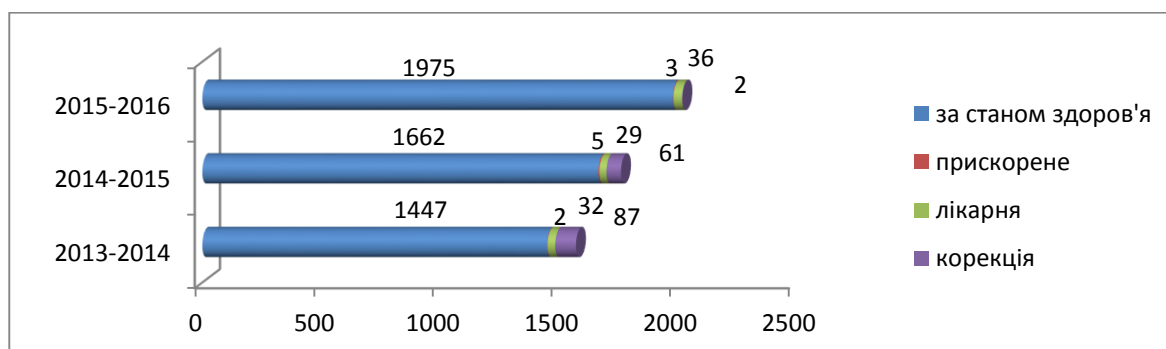
На прискореному навчанні за останні три роки знаходилося 10 учнів (2; 5; 3), що щорічно складає від 0,1 % до 0,3% від загальної кількості дітей, які перебувають на індивідуальній формі.

Зменшилося кількість дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового (психічного) розвитку (у разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату)).

Якщо у 2013-2014 навчальному році на індивідуальній формі перебувало 87 таких учнів (5,5 %), то у 2015-2016 навчальному році – 2 учні (0,1%).

Учні, які не встигають протягом двох років навчання у школі I ступеня, на індивідуальній формі навчання з 2013 по 2106 роки не перебували.

Індивідуальна форма навчання учнів у розрізі категорій

Підстави для організації індивідуального навчання:

- заява батьків або осіб, які їх замінюють;
- наказ директора навчального закладу;
- погодження відповідного органу управління освітою.

Для організації індивідуального навчання учнів, які за станом здоров'я не могли відвідувати навчальний заклад, додавалася довідка, завірена печаткою лікарсько-консультативної комісії та печаткою лікувального закладу

З 1 квітня 2016 року діє нове Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2016 № 8 (далі – Положення).

Відповідно до нового Положення індивідуальна форма навчання може запроваджуватися для осіб, які:

- за станом здоров'я (у тому числі особи з особливими освітніми потребами, з інвалідністю та ті, яким необхідно пройти медичне лікування в закладі охорони здоров'я більше одного місяця) не можуть відвідувати навчальний заклад;
- проживають у селах і селищах (коли кількість учнів у класі становить менше 5 осіб);
- проживають у зоні збройного конфлікту, на тимчасово окупованій території України або у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження тощо, та надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру (з використанням дистанційної форми навчання) відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;
- мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу;
- є іноземцями або особами без громадянства (діти-біженці, діти, чії батьки подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового чи тимчасового захисту, діти іноземців та осіб без громадянства, які утримуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства).

Для зарахування на індивідуальну форму навчання учні подають:

заяву одного з батьків (законних представників) або особисту заяву (для учнів, які на дату подання заяви є повнолітніми);

документ про наявний рівень освіти (копію свідоцтва про базову загальну середню освіту, табель або виписку оцінок із класного журналу за останній рік навчання);

довідку за формою первинної облікової документації № 080-1/о «Довідка про потребу дитини (дитини-інваліда) у домашньому догляді», затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 11 червня 2012 року № 430, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 12 липня 2012 року за № 1173/21485 (для осіб, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад, а також осіб з особливими освітніми потребами, з

інвалідністю та тих, яким необхідно пройти медичне лікування в закладі охорони здоров'я більше одного місяця);

копію відповідного документа, що підтверджує законність перебування в Україні (для іноземців або осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах).

Школа «Надія»

Спеціальна загальноосвітня школа „Надія” м. Києва загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів комунальної форми власності, у якому навчаються дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, що забезпечує реалізацію права таких громадян на здобуття повної загальної середньої освіти та здійснює заходи з психолого-педагогічної реабілітації.

Головною ***перевагою*** індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю індивідуалізувати зміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини, спостерігати за кожною її дією й операцією при розв'язуванні конкретних завдань; стежити за її рухом від незнання до знання, своєчасно вносити необхідні корекції як в діяльність учня, так і у власну діяльність вчителя, пристосовуючись до ситуації, яка постійно змінюється, але залишається контрольованою з боку вчителя і з боку учня. Все це дозволяє учню трудитись економно, в оптимальний для себе час, постійно контролювати витрати власних сил, досягаючи результатів навчання. Зрозуміло, індивідуальне навчання передбачає наявність учителя з високою педагогічною кваліфікацією.

Перевагою індивідуальної форми навчання є те, що учні не відриваються від класного колективу і відносяться до контингенту загальноосвітнього навчального закладу.

Поряд з відзначеними перевагами індивідуальне навчання має й ряд ***недоліків***. Це його неекономність, певна обмеженість впливу вчителя, обумовлена переважно доведенням до свідомості учня завдань навчання і перевірки його виконання; обмеженість співробітництва з іншими учнями, що негативно впливало на процес соціалізації учня.

Реформи, що відбулися у вітчизняній системі освіти за роки незалежності, її спрямованість на гуманістичні, особистісно-орієнтовані і розвиваючі освітні технології змінили ставлення до учнів, які виявляють незвичайні здібності не тільки в навчанні, а й в спорті, мистецтві тощо.

Виходячи з тези про неповторність кожної окремої людини в сукупності рис її характеру, здібностей, інтересів та життєвих обставин, ми неминуче постанемо перед проблемою невідповідності певної частини учнів вимогам будь-якої єдиної освітньої системи. Або навпаки - перед неможливістю створити оптимальну для всіх уніфіковану освітню модель.

Традиційний підхід, як відомо, передбачав поступове пристосування учня до навчальних програм, навантаження, розкладу, нарешті - особистості вчителя,

притаманних йому засобів подання знань. Це вимагає неабиякого напруження. Наприклад, за даними американських колег, у початковій школі воно поглинає до 75 % уваги і енергії учня. Проте для більшості дітей таке гальмування не стає фатальним, і до старших класів у них виробляється передбачений панівною моделлю освіти і бажаний для педагога раціонально-аналітичний навчальний стиль. Негативний бік даного підходу - у неминучому «браку», ігноруванні як творчо обдарованих одинаків, так і хронічних другорічників-вигнанців, котрі поневіряються із закладу в заклад, не знаходячи чи то школи, чи то себе у ній.

Для таких дітей, як найкраще підходить екстернат на форма навчання.

Екстернат — це форма отримання [освіти](#), яка передбачає самостійне вивчення загальноосвітніх програм з подальшою проміжною та державною (підсумковою) [атестацією](#) у загальноосвітньому навчальному закладі.

Екстернат дає можливість отримати загальну середню освіту, не відвідуючи школу щодня. Також екстерн може пройти програму двох класів за один навчальний рік.

Перевага екстернату полягає в тому, що він надає учню можливість зробити натиск на потрібних предметах, звільняє час для підготовки у вищій навчальній заклад, дозволяє суміщати навчання у школі з роботою, з навчанням в іншому навчальному закладі, спортивній школі, мистецькій установі чи у гуртку.

Головний принцип екстернату— звільнити [учня](#) від щоденних занять у школі, зекономивши у такий спосіб час, проте забезпечивши учня повноцінною освітою. Учень засвоює програму самостійно, вчитель лише контролює ступінь засвоєння матеріалу. Для цього учень складає заліки та екзамени і на підставі позитивних результатів державної атестації отримує атестат державного зразка.

Недоліками екстернатної форми є неможливість співробітництва з іншими учнями (робота в колективі) відсутність супроводу навчальної діяльності та впливу вчителя на навчальну діяльність учня.

Кількість дітей, які обирають екстернатну форму навчання щорічно збільшується.

Якщо у 2013-2014 навчальному році на екстернатній формі навчання перебувало 532 учні, то у цьому навчальному році таких учнів – 1225, що у 2,3 рази більше ніж три роки тому.

Можливість пройти річне оцінювання за відповідний клас та атестацію за освітній рівень відповідно початкової, базової і повної загальної середньої освіти мають особи, які:

- з будь-яких поважних причин не мають змоги відвідувати навчальні заняття в загальноосвітньому навчальному закладі;

- прискорено опанували навчальний матеріал відповідного класу, ступеня навчання;
- не завершили навчання в навчальному закладі системи загальної середньої освіти;
- є учнями загальноосвітніх навчальних закладів з денною формою навчання та з не залежних від них причин не можуть пройти річне оцінювання та атестацію не більше ніж з двох предметів;
- є випускниками загальноосвітніх навчальних закладів попередніх років, які у свій час не мали річного оцінювання та (або) не пройшли атестацію з будь-яких предметів (кількість предметів не обмежується);
- отримали документ про відповідний рівень загальної середньої освіти за кордоном;
- є громадянами України, які тимчасово або постійно проживають за кордоном і навчаються в Міжнародній українській школі за дистанційною формою;
- є іноземцями або особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Наразі перевагою екстернатної форми навчання мають можливість скористуватися діти, які прибули із зони АТО та АР Крим. Таких дітей 155, що складає 12.6 % всіх екстернатників.

Домашнє навчання як альтернативна форма загальної середньої освіти

Домашнє навчання - спосіб здобуття освіти, шляхом навчання дитини в домашніх умовах, без відвідування загальноосвітньої школи, або навчання в різного виду домашніх школах. Отримання атестату відбувається на підставі зданих екзаменів за визначеним державою базовим стандартом.

Переваги домашнього навчання:

- Батьки мають нагоду реалізувати своє право на збереження сімейних переконань, поглядів та сімейного виховання, оскільки при домашньому навчанні забезпечується індивідуальний підхід до дитини.
- Заняття організуються за оптимальним графіком, з урахуванням здібностей дитини.
- Заняття проводяться індивідуально та інтерактивно.
- Домашнє навчання дає можливість організувати навчання дитини у відповідності з власною, оптимальною для неї навчальною траєкторією.
- Вільний вибір вчителів та оточення дитини, при домашньому навчанні унеможлиблюють конфлікти з вчителями та дітьми, які в умовах школи неминучі.

- Повна відповідальність за дитину та реалізацію базового права дитини на освіту повністю лежить на батьках (як воно і повинне бути, адже відповідальне ставлення до дитини - ознака здорового батьківства).

Недоліки домашнього навчання:

- Батьки не завжди можуть ефективно забезпечити організацію всебічного розвитку дитини та засвоєння потрібного обсягу знань на достатньому рівні.

Проблемні питання: На сьогоднішній день [Закон України «Про освіту»](#) гарантує учням право вибору форми навчання (ст. 51). Тобто батьки можуть обирати, в якій формі навчати своїх дітей. ***Проте, у законодавстві України домашнє навчання, як поняття, відсутнє.***

Стаття 5 проекту ЗУ «Про освіту» передбачає здобувають початкової освіти в сім'ї, чи за участі вчителя або фізичної особи, яка здійснює індивідуальну освітню діяльність у початковій освіті відповідно до ліцензії.. Діти, які здобувають початкову освіту в сім'ї, щорічно проходять атестацію у закладах початкової освіти. Орган місцевого самоврядування може зобов'язати батьків забезпечити продовження початкової освіти іншим способом, якщо результати річної атестації не відповідають вимогам освітньої програми.

Прийняття закону відкриє нові можливості для ***домашнього навчання як альтернативної форми загальної середньої освіт***

Міжнародний досвід домашнього навчання

Домашнє навчання(Unschooling) є глобальною проблемою дотримання прав людини. Є країни, які продовжують забороняти його або накладати певні обмеження. До недавнього часу такі проблеми були навіть в Німеччині та Швейцарії (до прийняття відповідного рішення ЄСПЛ). У країнах пострадянського простору, як і в Україні, такі обмеження і досі існують.

Попри існуючі проблеми, домашнє навчання, (Unschooling) стає глобальним явищем. Дітей, які вчатьс я вдома, можна знайти в Індії, Ізраїлі, США, Канаді, країнах Європи, Великобританії, Австралії, Нової Зеландії, Південній Африці та Малайзії.

Дистанційне навчання

Впровадження дистанційного навчання та навчання екстернів в загальноосвітніх закладах міста Києва відбувається в межах реалізації дослідно-експериментальної роботи.

У вересні 2012 р. був започаткований педагогічний експеримент «Упровадження елементів дистанційного навчання школярів у ЗНЗ м. Києва» (наказ Головного управління науки та освіти м. Києва № 211 від 03.09.2012 р.) в якому взяли участь 21 ЗНЗ м. Києва:

№ з/п	Найменування загальноосвітнього навчального закладу	Район
1	СЗШ №286	Голосіївський
2	СЗШ №236	Голосіївський
3	СШ №316	Дарницький
4	Скандинавська Гімназія	Дарницький
5	Київська Інженерна Гімназія	Дарницький
6	Гімназія «Троєщина»	Деснянський
7	СЗШ №259	Деснянський
8	Гімназія №191	Дніпровський
9	СШ №18 (вечірня змінна школа)	Дніпровський
10	Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка	Печерський
11	СШ №124 з поглибленим вивченням інформаційних технологій	Подільський
12	Фінансовий ліцей	Подільський
13	СЗШ №253	Святошинський
14	СЗШ №166	Солом'янський
15	СШ №7 ім. М.Т.Рильського	Солом'янський
16	СШ №52 з поглибленим вивченням інформаційних технологій	Солом'янський
17	Гімназія "Ерудит".	Солом'янський
18	Гімназія ННУ ім. М.П. Драгоманова	Шевченківський
19	Технічний ліцей	Шевченківський
20	Ліцей Універсум	Шевченківський
21	СЗШ №95	Шевченківський

У процесі реалізації було поєднано два засоби доступу до дистанційних навчальних курсів — онлайн та оффлайн: система проведення веб-конференцій Bridglt та система керування навчанням (LMS) Moodle.

Навчально-методичні матеріали – електронні навчальні комплекси (ЕНК), розміщені на платформі дистанційного навчання, упроваджені в експерименті, практично забезпечують усі складові навчального процесу. На даний момент розроблено та розміщено більш ніж 550 уроків з різних предметів шкільної програми для 5-11 класів. На платформі дистанційного навчання зареєстровано більше 800 учнів з навчальних закладів – учасників експерименту. За результатами дослідно-експериментальної роботи підготовлено до друку методичні рекомендації для загальноосвітніх навчальних закладів.

Проект «Дистанційний екстернат для учнів 5-11 класів, що мешкають у зоні АТО і неконтрольованій території України» реалізується у межах

регіонального експерименту «Модель столичного центру відкритої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства», який запроваджено відповідно до наказу Департаменту освіти і науки, молоді та спорту №574 від 7.11.2014 р. «Про організацію дослідно-експериментальної роботи «Модель столичного центру відкритої освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства» у навчальних закладах Києва для забезпечення дослідно – експериментальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка та СЗШ №81 м. Києва.

У 2014-2015 н.р. започатковано дистанційний екстернат для учнів 11 класів. В 2014-2015 н.р. організовано дистанційне навчання для 19 учнів із зони АТО. 6 учнів отримали атестати.

У 2015-2016 н.р. започатковано дистанційний екстернат для учнів 5-11 класів. Станом на 20.05.2016 в проекті виявили бажання навчатися 290 учнів, та надали документи і зареєстровані до школи 103 учня, більшість з яких проходять навчання за два класи (Крим-26 учнів, Луганська область-36, Донецька область –41).

У 2016 році взяли участь в ЗНО 13 учнів, 2 випускника планують здати екзамен в додаткову сесію а 35 учнів претендують отримати свідоцтво про базову загальну середню освіту.

За період впровадження проекту Інститутом післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка для вчителів проведено 5 семінарів – тренінгів впровадження дистанційних технологій навчання та відкритої освіти та постійно надаються індивідуальні консультації.

3 вересня 2015 року спільно з Департаментом освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради та громадськими організаціями в Київському університеті імені Бориса Грінченка проведено 5 нарад та дано 5 інтерв'ю щодо перспектив впровадження проекту у 2015-2016 навчальному році («Громадське радіо», «Освіта України», «Чорноморська телерадіокомпанія», «Ранок по-київськи»).

Організовано співпрацю з громадськими організаціями, благодійними організаціями та фондами. Готуються пропозиції щодо зміни нормативно-правового забезпечення запровадження дистанційного екстернату для учнів, які мешкають в зоні АТО та Криму. Проект презентовано заступнику Міністра освіти і науки України.

В межах співпраці з мережею локальних Центрів громадянської освіти для дітей, які постраждали від воєнних дій на Сході України та анексії Криму «Інтеграція через діалог» проведено підготовку до ЗНО з історії України для випускників дистанційного екстернату.

В межах співпраці з Проектом «10 min School» учнів 10-11 класів забезпечено відео уроками за всіма основними предметами.

2 березня 2016 року в Інституті післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка відбулась нарада-презентація щодо впровадження дистанційної форми навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, у якій взяли участь заступник директора департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України С. Дятленко, заступник директора Інституту модернізації змісту освіти з фінансово-економічних питань М. Богуслав, представники обласних департаментів освіти і науки та закладів

післядипломної педагогічної освіти, керівники навчальних закладів. На нараді презентовано досвід реалізації проекту.

Для реалізації проекту створено:

- сайт «Столичний центр відкритої освіти» vo.ipro.kubg.edu.ua;
- розміщено атестаційні контрольні роботи для учнів дистанційної форми екстернату (з 5 по 11 клас на 2 семестри);
- розпочато роботу щодо розміщення презентацій уроків вчителів, які проходили підвищення кваліфікації. Вже розміщено розробки вчителів з математики, біології, хімії, трудового навчання.
- розміщено методичні рекомендації для вивчення предметів учнями, які мешкають в зоні АТО та неконтрольованій території (історія, біологія, математика, хімія, зарубіжна література, економіка, географія, трудове навчання);
- підготовлено план реалізації проекту дистанційного навчання учнів, які мешкають у зоні АТО та неконтрольованій території (потреба СЗШ №81 та потреби ІППО у матеріально-технічному забезпеченні, потреба тьюторської підтримки, підручників, вимоги до платформи дистанційного навчання).